

A mester visszatért

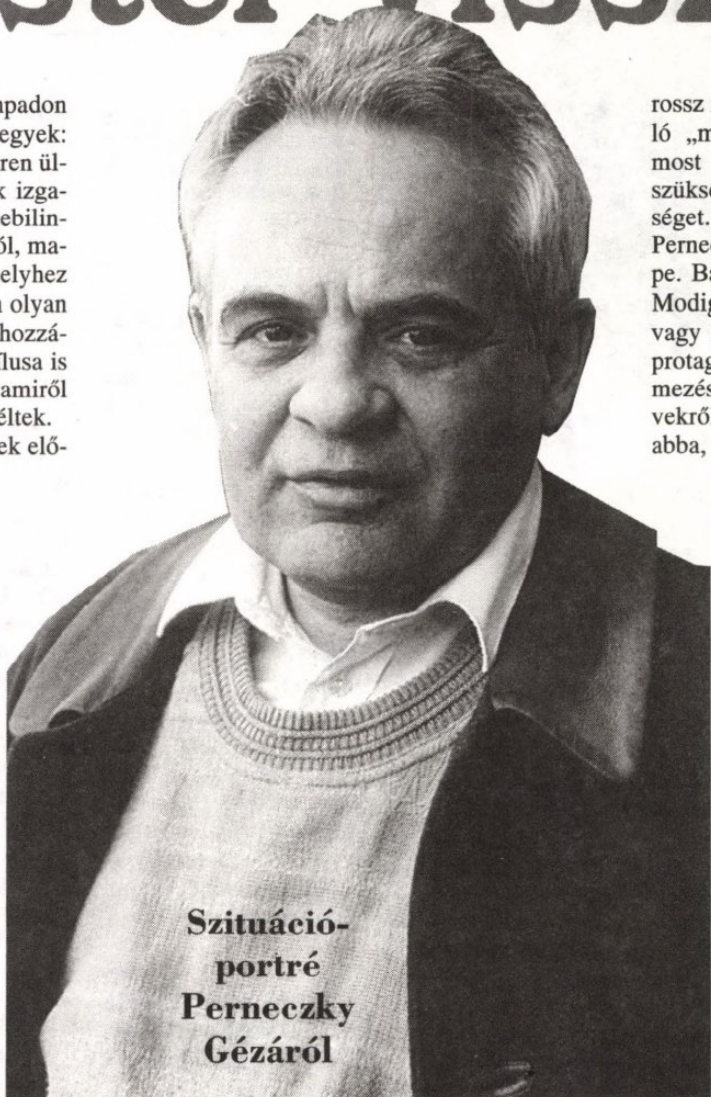
Perneczky Gézával az Egyetemi Színpadon találkoztam először. Hogy pontos legyen: csak ő volt a színpadon, én a nézőtérén ültem, sokadmagammal. S hallgattuk izgatottan, mert érdekes dolgokról beszélt, és lebilincselően. Egzotikus szellemi nyalánkságokról, magyarán a kortárs nyugati művészetről, amelyhez akkor, a hatvanas évek közepén még éppen olyan ritka különleges alkalmakkor lehetett csak hozzájutni, mint déligyümölcsöz. Ráadásul a stílusa is megfogott bennünket. Csevegett arról, amiről szaktársai alig követhető rébuszokban beszéltek.

Ez utóbbi volt a titka írásainak is, amelyek először a Magyar Nemzetben jelentek meg, majd az Élet és Irodalomban. Az ÉS-hez, ha jól tudom, azért került, mert akkor még szokatlanul kritikus hangvétele miatt helyzete tarthatatlanná vált a Nemzetnél. A főszerkesztő Mihályfi Ernő pedig nem tudta vagy nem akarta tartani érte a hátát. Nem volt rettenthetetlen, teljesen ő sem függetleníthette magát az erőviszonyoktól. De – nagy dolog volt ez – megpróbálta, és nemhiába. Bírálataiban vitathatlanná tette meggyőződését, amely szerint a magyar művészetben hamis értékrend vált hivatalossá. E helyett ő új – egyetemes érvényű – értékrendnek próbált hétről hétre megjelenő recenzióiban érvényt szerezni. Mondanom se kell: rendkívüli ellenállást provokálva.

Zavar, sőt úr támadt, amikor egyszer csak – 1970-ben – úgy döntött, hogy neki ebből elég volt, és elhagyta az országot. Rózsa Gyula a Népszabadságban akkor már ugyancsak túl volt jó néhány debattáns íráson, így Perneczky távozását az ő dolgát is nehezítette. Nemcsak fegyvertársat veszített: attól kezdve ő maradt a konzervatívok egyedüli célpontja hosszú időn át. Ugyancsak nagy veszteség érte az olvasót: szegényebb lett egy olyan emberrel, aki fesztelenül tudott szólni a kortárs és a modern művészet legezoterikusabb vagy annak látszó jelenségeiről is.

Hosszú ideig úgy tűnt, hogy távozását, amely mögött mélyen személyes indítékok is rejlettek, helyrehozhatatlanul végleges. Ha az országba talán vissza is látogat, a kritikai élet számára elveszett. Amikor Kölnben, ahol letelepedett, a hetvenes évek elején találkoztunk, ő maga legalábbis mélyen rezignáltnak látszott: egyértelműen az volt a véleménye, hogy az a szerepe, melyet Magyarországon betöltött, idegenben, merőben más közegben nem folytatható. Így aztán keveset írt, olykor egy-egy tanulmányt a Magyar Műhelybe; a pénzeresést jelentő tanítás mellett inkább a művészet foglalkoztatta. Fotózott, konceptuális műveket készített, rajzolt.

Ez az alámerülés jócskán eltartott, míg aztán, az idők változásával, előbb személyesen is megjelent körünkben, majd a cikkeivel is. Egyre gyakrabban, mert láthatóan visszatért az íráskedve. A magyar műkritikának Perneczky Géza ma ismét aktív szereplője. Változatlanul Németországban lakik és dolgozik, de a hazai újságokban (mindenekelőtt a Népszabadságban) és folyóiratokban (a Mozgó Világtól a Nappali Házig) rendszeresen találkozunk írásaival, amelyek java darabjai most *Zuhanás a toronyból* címmel önálló kötetbe gyűjtve is megjelentek az Enciklopédia kiadónál.

Szituáció-
portré
Perneczky
Gézáról

Franki Altona/4x5 felvétele

Akárhogy számolom, Perneczky Géza immár negyedszázada Németországban él és nap mint nap németül tanít egy középiskolában. Nem kis idő és nem akármilyen kötöttség ez. Ennek ellenére lebilincselően gördülékeny stílusban és találékony magyar nyelven fejezi ki magát. (Stílusának szemernyi akcentusa sincs.) Ez az olvasó első benyomása a kötetről; Perneczky olyan esszé művel, amelyben a szakmai biztonság, a gondolati eredetiség és a plasztikus kifejezés egymást támogatja. Lábjegyzetek nélkül is a német s angol nyelvű szakirodalomra hivatkozva építkezik; elméletieskedéstől mentesen ugyan, de valósággal sziporkázik az új meg új értelmezési lehetőségekkel; a művészetnek kijáró emelkedettség és a közlés diktálta élőbeszéd természetes elegyét használja. Nem hártja el magától a személyes kötődéseket sem. Érezhetően jólesik beszámolnia arról: Halász Péterék előadására igyekezve miként futott össze annak idején **Eörsi Istvánnal** egy „tornacipós csaj” társaságában. Ez utóbbi Susan Sontagként mutatkozott be neki, s minthogy azt hitte, viccel, halálos komolyan azt mondta neki, „én meg Perneczky Géza vagyok”. „Az egészet csak azért említem meg, mert olyan volt ez a találkozás, mint egy Squat-féle előadás”. – Íme, ilyen könnyedén rugaszkodik el Perneczky egy anekdotikus emlékből az esztétikai jellemzés, sőt minősítés felé.

Miközben Perneczky Géza – mind az érdeklődésében, mind a stílusában – inkább csak érlelődött, mintsem változott volna, a mi viszonyaink annál nagyobb átalakuláson mentek át. Ma – lényegében – mindent szabad, amit egy értelmiségi a szabadságból fontosnak tart. A túlteljesítő és

rossz ízlésű hivatalnokok, meg az őket legitimizáló „művész”-klikkek diktatúrája véget ért. Így most nem elsősorban harcos kritikusokra van szükség, az értelmezés kap egyre nagyobb jelentőséget. Ilyen körülmények között eleve megnő a Perneczky-féle elemző művészeti irodalom szerepe. Bármilyen is a téma – Cézanne vagy Van Gogh, Modigliani vagy Giacometti, az orosz avantgárd vagy az orosz műgyűjtés –, a modern művészet protagonistájaként fejt ki sosem közömbös értelmezéseit korunk művészetéről. Nem is csak a művekről, hanem arról is, hogyan integrálódik bele abba, amit nagyvonalúan életnek nevezünk. Mai nézőként rajzol portrét Tatlinról és Cézanne-ról, s történelmi távlatban helyezi el kortársait – nemcsak a már halott Joseph Beuyst, Andy Warholt és Erdélyi Miklóst, hanem a náluk, nálánál fiatalabakat is: Halász Károlyt, fe Lugossy Lászlót például.

Ahogy visszagondolok a hatvanas évekbeli, a legendás Perneczkyre, az a fő emlékem róla: mindig a legújabb és legbizarrabb jelenségek hozták izgalomba. Ebben az értelemben elfogulatlan volt: értékelte Vásárhelyen Szalay és Németh bartóki koncepciót feltámasztó erőfeszítéseit, ugyanakkor Lakner vagy Keserű kiállításairól az elismerés mellett a kritikai észrevételeit sem hallgatta el. Most viszont, tanulmánykötetének végigolvasása után szinte megdöbbent: e nyugtalanul kíváncsi szellem írásainak túlnyomó többsége halottakról szól. Mintha az élő kortársak nem volnának számára elég fontosak vagy érdekesek. Akarva, nem akarva így azt a benyomást kelti olvasójában, hogy a művészet elveszteni látszik lendületét. Egyik legutolsó írásában éppen arról szól, hogy vannak kitűnően működő kulturális intézmények és létezik a jövőt tápláló szubkultúra, csakhogy ez a kettő valahogy nem talál egymásra. Talán nem is lehetséges ez.

Időközben, mire Perneczky visszatért, a szűkebb szakma is nagyot változott. A műkritika immár nem egy vagy két emberből áll. Hogy csak egyetlen dolgot említsek: az övéhez hasonló írásgyűjteménnyel jelentkezett a közelmúltban Beke László, Hajdu István, P. Szűcs Julianna, Forgács Éva. Ettől a kirajzástól azonban Perneczky aktivizálódásának jelentősége nem csökken, sőt csak nő. Nemcsak az bizonyosodik meg, hogy kritikai pozíciója nem volt viszonylagos, azaz sikere nem a versenytársak hiányának tulajdonítható.

Ráadásul van valami, amit többé-kevésbé csak ő tud, azaz ő hoz nekünk azzal, hogy idegenben él. (Miközben ide ír.) Egy gazdag ország polgáraként rendszeresen beszámol nekünk olyan eseményekről, amelyeket mi csak nézőként tekinthetünk meg, ő azonban bennfentesként tudósít róluk. S még valami: egyúttal egy olyan világ krónikása, amelytől mi jócskán le vagyunk maradva, amely felé pusztán igyekszünk. Ily módon Perneczky szemécsit bennünket a jövőnkkel. Olyan fontos dolgokban, mint a műkereskedelem, múzeumépítés, mecenatúra. Csak rajtunk áll, hogy tanulunk-e a megfigyeléséből. Nem ártana. (Enciklopédia Kiadó)

VADAS JÓZSEF